

Prezident republiky

Podvýbor organizačního výboru Poslanecké sněmovny pro přípravu návrhů na propůjčení nebo udělení státních vyznamenání

Podvýbor Organizačního výboru Senátu pro státní vyznamenání

Vážený pane prezidente,
Vážení poslanci a poslankyně,
Vážení senátoři a senátorky

V souladu s platnými ustanoveními podávám tímto návrh na vyznamenání pana Pavla Wonky, českého disidenta, obhájce lidských práv a politického vězně, který položil svůj život na oltář naší demokracie v roce 1988, Řádem Tomáše Garrigua Masaryka in memoriam.

Předpokládám, že jméno Pavel Wonka je Vám dobře známé, protože návrh podobný mému byl nejvyššími státními orgány projednáván a podán k posouzení prezidentem republiky v minulosti už nejednou, naposledy, pokud vím, v roce 2008, v roce dvacátého výročí jeho mučednické smrti. Tyto návrhy doposud zůstaly bez kýženého výsledku. Od té doby však došlo ve vztahu k porozumění osudu a odkazu Pavla Wonky k určitému - pozitivnímu - vývoji. S potěšením konstatuji, že tento pozitivní vývoj se odrazil i v tom, jak je Pavel Wonka hodnocen širší veřejností.

Nedovedu dost dobře pochopit, proč se s oceněním Pavla Wonky tak otálelo - vždyť od jeho smrti uplynulo už téměř čtvrt století - a myslím si, že je konečně potřeba tento stav tichého přehlížení jeho zásluh o naši demokracii ukončit. Není totiž, zvláště mezi jeho vrstevníky, mnoho těch, kdo by v boji s komunismem dali všanc vše, včetně vlastního života. Těžko lze od člověka čekat víc. A jsem přesvědčen, že i když třeba on sám by o žádnou velkou slávu nestál, je dobře jeho osud a život mít na očích pro další generace. V tom vidím zásadní důvod pro jeho ocenění státem.

Přál bych si, abyste Vy, zastupitelé občanů, dali stranou své případné politické různice a připojili se k mé snaze o to, aby Pavel Wonka byl konečně oceněn tak, jak si zaslouží.

PAVEL WONKA (*23.1.1953 Vrchlabí †26.4.1988 Hradec Králové), řemeslem mechanik, povoláním právník, člen Jazzové sekce, disident, kritik komunistického režimu, obhájce lidských práv, nezávislý kandidát v parlamentních volbách v roce 1986, politický vězeň a nakonec oběť nezákonné soudní a vězeňské praxe. Na jeden život více než dost. Na život pouze pětatřicetiletý vrchovatě.

Zákon 480/1991 o době nesvobody hovoří jasně: V letech 1948 až 1989 komunistický režim porušoval lidská práva i své vlastní zákony. Zákon

198/1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu je ještě přesnější: Komunistický režim a ti, kteří ho aktivně prosazovali, upíral občanům jakoukoliv možnost svobodného vyjádření politické vůle, ... systematicky a trvale porušoval lidská práva, ... porušoval základní zásady demokratického právního státu, mezinárodní smlouvy i své vlastní zákony... Jistě jsou Vám tyto věty známé. Vybral jsem jen ty, které mají nejpřímější souvislost s Pavlem Wonkou.

Pavel Wonka však byl původně obyčejným, řadovým občanem. Jeho otec byl dělník německé národnosti, jeho maminka byla česká úřednice. Otec velice krátce po Pavlově narození zemřel a matka zůstala se dvěma kluky sama. Nelehký osud ještě zhoršený tou částečnou německou národností, která v poválečném pohraničí nebyla zrovna v módě.

Po vyučení automechanikem a maturitě Pavel nastoupil základní vojenskou službu, po vojně svatba a zaměstnání, ale také zájem o právnické otázky, tři neúspěšné pokusy o přijetí na právnickou fakultu University Karlovy, samostatné studium práva a nezištná pomoc spoluobčanům. A vyskytl se i první konflikt s mocí: byl obviněn z "porušování domovní svobody" (a ač uznán vinným, po pěti letech dosáhl zrušení rozsudku).

Mezitím se mu ovšem rozpadlo manželství. Jak by také ne, vždyť po dobu čtyř let on a jeho paní pracovali všeho všudy pět měsíců. Správnější by bylo napsat že nesměli dostat práci. Jeho manželce to tak dokonce otevřeně řekli: zaměstnali by ji, ale nesměla by se jmenovat Wonková. Rozpad manželství byl o to horší, že ona později svědčila proti němu.

O rok později další konflikt: podal trestní oznámení na svého ředitele a jeho poskoka za to, co bychom dnes nejspíš nazvali korupčním jednáním. Totiž ono to pramenilo z jeho funkce, která nesla určitou zodpovědnost a Pavel to vzal vážně. Dokonce i očekával, že lidé jemu podřízení budou nejen chodit do práce, ale i pracovat. (Právě v tomto období se dostává do hledáčku StB a je evidován jako kandidát spolupráce.) Píše dopisy. Nejdříve místním úřadům a hodnostářům, později zjišťuje skutečnou šířku a hloubku nepravostí režimu a píše tedy na vedení kraje a nakonec prezidentovi a ústřednímu výboru KSČ. Desítky dopisů. O potížích s hledáním zaměstnání, o darebnostech, k nimž dochází v každé oblasti života, včetně soudů. Píše bez servítka. Zůstává bez odpovědí. Ale ne bez reakce. V normalizační ČSSR nutně musel narazit. A narazil: trestní oznámení bylo otočeno proti němu a ten, koho žaloval, se nakonec stal kardinálním (a křivým!) svědkem. Že soud nebude lehký bylo jasné od okamžiku, kdy ho zatýkající příslušníci SNB vodili po Vrchlabí v poutech, "aby vaši klienti viděli, jak dopadl advokát chudých". Skončil "za rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a porušování povinností v provozu socialistické organizace" na 14 měsíců ve druhé nápravně-výchovné skupině vězení Plzeň-Bory. (Stále ještě u nás nemáme muzeum totality, tak alespoň slovně: zákaz korespondence s rodinou, systematická šikana, nesplnitelné pracovní normy, odmítání zdravotní péče, oddělení výkonu kázeňských trestů, samovazba, zvláštní oddělení, surové bití dozorců, týrání spoluvězni, hladovky, ...)

Protože nesouhlasil s výrokem soudu, odmítal se podrobit vězeňskému režimu. Za to byl po propuštění znovu stíhán. Za to a za údajné výroky na adresu komunistického režimu vyslovené v době výkonu trestu. A za útok na veřejného činitele, když při exekuci prováděné v jeho bytě chytil za klopy soudce-exekutora a vytlačil ho ven.

Situace se vyhrcoje tak, že už je skoro nemožné sledovat kde jeden konflikt s mocí končí a druhý začíná: dopis následuje dopis, on i jeho rodina drží hladovku přímo v kanceláři prezidenta republiky, podává návrh k zahájení řízení proti vládám ČSR a ČSSR o neplnění povinností plynoucích jim ze zákona, odvolává se na mezinárodní závazky Československa a na konkrétních příkladech uvádí, kde ho vlády nechaly na holičkách a kde dochází k deformacím socialistické zákonnosti. Na počest 40. výročí Slovenského národního povstání vyhlašuje závazek, ovšem celé to normalizační divadlo, při kterém byly všelijaké závazky běžně vynucovány od pracujících jako vyjádření jejich poslušnosti, obrátil proti režimu závazkem, že "bude prosazovat, aby v podniku nedocházelo k porušování zákonnosti a bude aktivně bojovat za vlastní právo na práci". Korunu tomu dodal žádostí, aby byl ve veřejných místnostech národního výboru ve Vrchlabí odstraněn portrét J.V.Stalina. To se psal rok 1985, tedy skoro tři desetiletí od XX. Sjezdu KSSS, na němž byl odhalen Stalinův kult osobnosti. Rok nato pod vlivem Gorbačovy perestrojky ohlásil v svolání směřovaném nejen k voličům, ale i k "širokým lidovým masám" svou kandidaturu do Federálního shromáždění jako nezávislý poslanec. Ústřední volební komise jej jako kandidáta odmítla zaregistrovat.

V souvislosti s tou kandidaturou je opět zatčen (ale až po volbách!). Možnosti kandidovat, zakotvené v Ústavě, využil on i jeho bratr Jiří. Ten to odpykal 12 měsíci a doživotní invaliditou (za kterou dodnes nebyl nikdo potrestán; Gottwald říkával: když se kácí les...), Pavel 21 měsíci v tehdy patrně nejtvrdějším trestaneckém lágru Minkovice. (A zase: zákaz korespondence s rodinou, systematická šikana, nesplnitelné pracovní normy, odmítání zdravotní péče, oddělení výkonu kázeňských trestů, samovazba, zvláštní oddělení, surové bití dozorců, týrání spoluvězni, hladovky, ...) To už o něm hovoří nejen Jazzová sekce, Charta 77 a VONS, ale i Amnesty International, Helsinki Watch a každá "štvavá" rozhlasová stanice (štvavá odvozeno od toho, že komunisty štválo, že jsme se přece jen dozvěděli pravdu o tom, co se ve skutečnosti děje). Jeho případ se dostává i na program jednání Konference o evropské bezpečnosti a spolupráci ve Vídni (které také napsal dopis), ti, jimž na něm záleží, píšou dopisy do všech světových stran, žádají o milost, drží řetězové hladovky... Současně ovšem se rychle zhoršuje jeho zdravotní stav. Po propuštění má ještě povinnost podrobit se ochrannému dohledu. Odmítnutí toho, z fyzických a etických důvodů, se mu nakonec stalo osudným.

Ke všem těm soudům lze dodat jen to, že je Generální prokuratura ČR po roce 1989 přezkoumala a zjistila mnohonásobné porušení zákona a Pavel Wonka byl plně rehabilitován ve všech případech. Nikdo za ta porušení zákona nikdy nebyl potrestán. Jako by se nic nestalo. Ani za jeho smrt ne. K té došlo ve vazební věznici Hradec Králové.

Po smrti Pavla Wonky byla provedena pitva. Oficiální pitevní zpráva udává jako přímou příčinu smrti "nedostatečnost pravého srdce při embolisaci větví plicnice". O vážném zdravotním stavu i fyzických následcích špatného zacházení se zmiňuje jen letmo, ale zmiňuje. Protože zpráva, ač velmi krátká, je plná odborných výrazů a komplikovaně popisuje hlavní nemoc i komplikace vedoucí ke smrti, a protože se to režimu jaksi hodilo, byla za příčinu smrti zjednodušeně označena "plicní embolie". Jenže prohlásit, že příčinou smrti byla **jenom** srdeční embolie je asi tak, jako kdybychom o Reinhardu Heydrichovi řekli, že zemřel jen na otravu krve a zamlčeli Gabčíka s Kubišem. Příčinu a bezprostřední příčinu nelze zaměňovat. Ale přesně k tomu po celá ta dlouhá léta od jeho smrti docházelo.

Další dlouhodobý omyl souvisí se samotnou pitvou. V českém folklóru se traduje, že byly provedeny dvě pitvy, první českými odborníky, druhá dvojicí amerických lékařů, kteří přijeli do ČSSR v zastoupení mezinárodní nevládní organizace Physicians for Human Rights. Toto není tak docela pravda a je s podivem, že se nad touto dezinformací celá léta nikdo nepozastavil, protože hned v článku, který vyšel v Rudém právu, a který obsahuje zlomek interview s oběma lékaři, Dr. Kirchner jasně uvádí: "**N**eprováděl jsem skutečnou pitvu." (Právě v tomtéž článku se ale poprvé objevuje i tvrzení, že "pitva prokázala, že Pavel Wonka zemřel na plicní embolii".) První pitva byla skutečně provedena českými doktory hned následující den po smrti. Američtí doktoři přijeli do ČSSR až týden po ní a mohli jen zkontrolovat výsledky. Poukázali také na zásadní rozdíl mezi bezprostřední a celkovou příčinou smrti a vyžádali si k přesnému určení příčin smrti další materiály; ty jim sice byly slíbeny, ale nikdy nebyly dodány. Ani po listopadu '89.

O tvrdých podmínkách ve vězení, o hladovkách, které Pavel Wonka držel jako protestní, o tvrdém zacházení ze strany bachařů, o tom všem existují svědectví. Je třeba ještě poznamenat, že v rodu Wonků nemají pro embolii dědičné předpoklady. To vše je tedy nutno zahrnout do úvahy a skutečnou příčinu smrti Pavla Wonky přehodnotit v novém světle.

Zamyslíme-li se nad odkazem Pavla Wonky, nemůžeme přehlédnout jeden charakteristický rys, a sice to, že v tom, co na poli lidských práv dělal, byl solitér. Byl to člověk, který jednoduše dělal to, co považoval za nutné udělat a přitom nečekal na pomoc od někoho jiného, nečekal, až se to "samo" pohne, nečekal, až dojde ke změně "shora".

Na rozdíl od dobové kritiky si já osobně myslím, že Pavel Wonka nebyl zapřísáhlý antikomunista, nepřítel socialistického zřízení. Alespoň nikde v jeho tvorbě a životě jsem nic takového nenašel. Pavel Wonka se seznámil s teorií socialismu a vyžadoval důsledné uplatňování této teorie i v praktickém životě. A přitom kladl zvláštní důraz na dodržování zákonů. To však nutně muselo vést ke zjištění, že ta teorie není prakticky proveditelná, což vedlo ke konfliktu s

komunistickou mocí, jejímž základními kameny jsou, jak víme, lež a násilí, a jejíž základní charakteristikou je zásadní rozpor mezi slovy a skutky.

Pavel Wonka jednoduše zjistil problém a poukázal na něj i na cestu k nápravě. Přitom používal všech možností, které mizerný komunistický právní režim poskytoval. Nevolal tedy po svržení režimu, nýbrž důsledným vyžadováním teoreticky poskytnutých možností chtěl prosadit změnu k lepšímu. Nutno dodat, že ve svých požadavcích byl dost zarputilý - v pozitivním smyslu. To ovšem není tak daleko od toho, co svým původním prohlášením i následnou činností vyžadovala Charta 77. Pavel Wonka to však dělal "na vlastní pěst". A podobně jako Charta 77, i on se setkal u řadových občanů s podporou a ač byl solitérem, ač vedl svůj boj sám (maximálně se zapojením rodiny), nebyl opuštěný. Ostatně díky úzkému okruhu opravdových přátel jsme se o jeho činnosti dozvěděli.

Odkaz Pavla Wonky nám i budoucím generacím vidím právě v té okamžité osobní angažovanosti bez toho, aby člověk čekal na pokyn shora, na vhodnější dobu, na to, až "to rozjede" někdo jiný.

Existuje-li potřeba něco nutně udělat, udělejme to. A udělejme to bez otálení. Vidíme-li lež či nepravost, nepřecházejme to mlčením. Je-li potřeba pomoc, nabídněme pomocnou ruku. Jestliže něco není tak jak by mělo být, nepřehlížejme to. A je-li potřeba změna, neotálejme s ní. Tento odkaz aktivního přístupu k životu společnosti i jednotlivce je Vám důvěrně známý - je to přesně to, jak Vy sami chcete žít, proč jste se "dali na politiku". Je to odkaz nestárnoucí, vhodný pro nás i pro příští generace. A je neustále potřeba tento přístup připomínat. Právě v tom by ocenění státem bylo pro nás (nikoli tedy pro Pavla Wonku! - o něj tu už v podstatě nejde) jasným přínosem.

Konečně jsem se dostal k tomu, proč vlastně píšu. V této souvislosti se ale dotknu jiných návrhů na ocenění, a totiž pro lidi, které známe jako skupinu bratří Mašínů. Proti jejich ocenění se pravidelně vzvedne hlasitá vlna odporu. Důvodem, alespoň navenek, je to, že bojovali proti komunismu zbraněmi a že při tom byly oběti. Naproti tomu jedinými zbraněmi Pavla Wonky byly, obrazně řečeno, tužka a papír. A jedinou obětí byl on sám. A přesto i to je mu zazlíváno.

Já si Pavla Wonky velice vážím a jeho způsob boje proti komunistickému absolutismu mi neobyčejně imponuje. Vidím v tom přesně ty samé "holé ruce" jako u masakru neviňátek na Národní třídě - jenže o mnoho let dříve. Nezbývá tedy než se zeptat: pokud boj se zbraněmi byl špatně, a pokud boj beze zbraní byl také špatně, existoval vůbec nějaký přijatelný způsob boje proti komunismu? A v případě že ano, tak jaký? (Já tu odpověď nechám nezodpovězenou - ostatně nebyla položena s očekáváním odpovědi, ale jen čtenáři těchto řádek k zamyšlení.)

Vzpomeňte si na to, kolik jen samostatných nezávislých iniciativ se vyrojilo těsně před pádem komunistického režimu. Toto přesné pochopení odkazu

Pavla Wonky národem nelze přehlédnout. A je potěšením, že tento proud občanského života je stále živý.

První vlašťovkou v ocenění Pavla Wonky společností bylo pojmenování ulic jeho jménem. K tomu došlo postupně v Hradci Králové, Žďáru nad Sázavou, České Skalici, České Lípě a Praze-Stodůlkách. V Pardubicích je po něm pojmenován most.

V roce 2003 mu byla na hlavní budově krajského úřadu v Hradci Králové odhalena pamětní deska. Je příznačné, že tento úřad sídlí na ulici Pavla Wonky. A do třetice Hradec Králové: v roce 2011 bylo Pavlu Wonkovi uděleno čestné občanství Hradce Králové. (O to smutnější je, že v jeho rodišti je stále přehlížen, a že kdykoliv tam dojde k nějakým impulsům o jeho ocenění, objeví se vždy týž argument - známý už ze stránek Rudého práva - "že oni /vždy anonymně/ ho znají jako někoho, kdo se vyhýbal práci a raději se schovával za boj proti komunismu". Tak je reprezentována ta skutečnost, že mu, jako mnohým jiným disidentům, bylo ve státě, který měl pod monopolní kontrolou úplně vše, bylo znemožňováno sehnat zaměstnání. Uvědomíme-li si tuto skutečnost, vidíme, jak je ten argument zcestný. A přeci, chce se mi zvolat: jeho pohřbu ve Vrchlabí se zúčastnilo dobře 2000 místních občanů. Kde jsou dnes? Čeho se dnes bojí?!)

I ve Vrchlabí je však cítit ten tlak "zdola": Pavel Wonka je sice přehlížen oficiálními kruhy, ale lidmi byl v roce 2006 jednomyslně zvolen "Největším Vrchlabákem".

V roce 2010 byla Pavlu Wonkovi za statečnost přiznána "Cena Příběhů bezpráví". To je cena navrhovaná studenty základních a středních škol a udělovaná studentskou porotou. Mne osobně zvláště potěšilo, že se jasně ukázalo, že děti, na rozdíl od dospělých, nemají žádné problémy s pochopením toho, kdo je skutečným hrdinou, komu by měly za svou svobodu vděčit. Vidím to i jako symbol naděje pro budoucnost naší tak těžce zkoušené země.

Všechny tyto iniciativy "zdola" (vlastně to začalo hned po jeho úmrtí "Dopisem 271 občanů" Ivana Martina Jirouse a pokračovalo předložením požadavku studentů a Občanského fóra v Hradci Králové komisi České národní rady a ministerstvu spravedlnosti o přešetření smrti vězně Pavla Wonky už v lednu 1990) jsou jasným dokladem toho, že lidé o Pavlu Wonkovi ví, a že si jeho odkazu váží. A že není čeho se jeho oceněním bát. Teď mám na mysli několikero návrhy projednávané nejvyššími státními orgány v předešlých letech. Tento svůj dnešní návrh na udělení nejvyššího státního vyznamenání tedy předkládám v naději, že tentokrát se mezi Vámi konečně najde dostatek odvahy konečně prolomit tu neviditelnou bariéru, která kolem Pavla Wonky existuje.

Snaha o jeho ocenění státem tu už byla mnohokrát a pokaždé se našel někdo s nějakým více či méně nesmyslným důvodem, proč mu to ocenění odmítnout. Jenže, jak dosvědčují mnohá svědectví, on si byl vědom, kam jeho boj může vést. A právě ta zásadní skutečnost, která dělá z Pavla Wonky hrdinu, totiž že

on - na rozdíl od těch, kteří na něm účelově hledají mouchy - neváhal přinést oběť nejvyšší, se v tom nastalém informačním šumu doposud vždy docela ztratila. Vše ostatní (nejčastěji jen jedovaté semínko pochybností), s čím vždy přijdou jeho kritici, jsou jen malichernosti. Bohužel malichernostmi, které mají devastující následky.

Začalo to hned tou polistopadovou "Dočasnou komisí předsednictva České národní rady pro vyšetření okolností smrti Pavla Wonky", jejíž snahy vyzněly do ztracena, a pokračovalo to tím, že podnět potrestat (jakkoli, třeba i jenom kázeňsky) ty, kdo mají nespornou vinu na jeho smrti (což byl závěr té komise) byl v roce 1994 odložen.

Když v roce 2003 došlo k projednávání návrhu na ocenění, byl umlčen pomluvami o tom, že Pavel Wonka měl cosi s komunistickou tajnou policií. Ani podle nejnovějších průzkumů kvalifikovanými historiky k tomu neexistuje jediný doklad a tvrzení samo se opírá pouze o údajné anonymní svědectví estébáků. Evidence Pavla Wonky však mluví jasně: byl evidován napřed jako kandidát spolupráce a později byl překlasifikován jako nepřátelská osoba. Praxe StB byla taková, že lidé ("objekty") byli klasifikováni jako KS bez jejich vědomí, byl to vůbec první krok v pokusu vytipovat své možné budoucí agenty. V tomto případě to bylo v době, kdy probíhal jeho soud se zaměstnavatelem, tedy v souladu s běžnou praxí StB "vytěžit" lidi, kteří byli v jakýchkoliv potížích. Ke spolupráci nikdy nedošlo. To, že v roce 2003 došlo k zamítnutí návrhu z obavy, že spolupracoval s StB je o to smutnější, že už od roku 1994 bylo k tomu nařčení známo negativní oficiální sdělení ministerstva vnitra i to, že jeho svazek byl zničen a zchoval se jen zápis o evidenci.

V roce 2004 byl v poslanecké sněmovně projednáván nový návrh na udělení státního vyznamenání. Z rozpravy stojí za to připomenout slova Svatopluka Karáska: "Náš podvýbor se již několik let snaží navrhnout na vyznamenání Pavla Wonku. Dnes opět zazněl tady hlas pana kolegy Křečka, který mluvil proti tomu. Pavel Wonka se nemůže bránit, protože ve vězení umřel, ale brání ho jeho bratr a jeho přátelé. Náš podvýbor dostal spousty žádostí o to, aby Pavel Wonka vyznamenán byl. Myslím, že bychom mu toto vyznamenání konečně měli dát, protože si ho zaslouží a nemůže se bránit, protože v komunistickém vězení zemřel." Nebylo to nic platné - ze 159 přítomných poslanců pro návrh hlasovalo 42, proti 45, ostatní se zdrželi; návrh nebyl přijat.

Další návrh na jeho ocenění v roce 2008 sice prošel Senátem, ale doposud zůstal bez odezvy.

Návrh na udělení/propůjčení nejvyšších státních medailí a řádů je možno učinit dvěma způsoby - prostým návrhem a nebo návrhem se jmenováním konkrétního ocenění. Způsob ocenění ("co za co") je pak poměrně přesně určen zákonem 157/1994 Sb. o státních vyznamenáních ČR. Ačkoliv konečné rozhodnutí záleží jen a jen na Vás, já jsem přesvědčen, že život a oběť Pavla Wonky nejlépe vystihuje Řád Tomáše Garrigua Masaryka jako "vyznamenání osob, které se vynikajícím způsobem zasloužily o rozvoj demokracie, humanity

a lidská práva". Těžko si lze představit, že by něco takového mohlo být dosaženo s vyšším nasazením, než nezištnou pomocí spoluobčanům, osobním denodenním bojem s totalitní mocí, upoutáním zájmu světové veřejnosti k porušování lidských práv v naší zemi a nakonec položením vlastního života.

Na závěr ještě chci poděkovat panu Jiřímu Wonkovi za poskytnutí všemožné pomoci a dokumentace; bez toho bych nebyl schopen svůj návrh předložit.

Děkuji Vám za pozornost.

Pavel Zvěřina, občan České republiky a Austrálie

Sydney 30. března 2012